

संगठित अपराध

सोमकान्ता भण्डारी

छलफलका विषय

- अधिकारक्षेत्र
- संगठित अपराधको परिचय
- संगठित अपराधको परिभाषा
- संगठित अपराधका विशेषता
- संगठित अपराधको भिन्न चरित्र
- संगठित अपराधमा सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्तहरू

If]qflwsf/ (Jurisdiction)

प्रादेशिक
क्षेत्राधिकार
(Territorial
Jurisdiction)

व्यक्तिगत
क्षेत्राधिकार
(Personal
Jurisdiction)

बहिर्क्षेत्रीय
क्षेत्राधिकार
(Extra-
territorial
Jurisdiction)

विश्वव्यापी क्षेत्राधिकार
(Universal Jurisdiction)

Organized Crime Evolution

- Two terms “organized crime” and “Mafia” are well established in jurisprudence since 1960s,
- Concept of organized crime has been established first in national jurisprudence (USA) thereafter in other countries,
- In simple words Organized crime means any unlawful activity committed by a highly disciplined association or group of people,
- Organized crime is a category of transnational, national or local groupings of highly centralized enterprises run by criminal, who intend to engage in illegal activity, most commonly for money and profit,
- Organized crime is ongoing conspiratorial enterprise engaged in illicit activities as a means of generating income(black money).

संगठित अपराधको परिचय

- संगठित अपराध आधुनिक फौजदारी विधिशास्त्रमा देखा परेको नयाँ शैलीको अपराध हो ।
- यो अन्तरदेशीय र सीमाविहिन प्रकृतिको अपराध हो ।
- यो आर्थिक उद्देश्य वा लाभका लागि गरिने जघन्य र गम्भीर प्रकृतिको अपराध हो ।
- तीन वा सो भन्दा बढी व्यक्तिले जघन्य र गम्भीर प्रकृतिको अपराध गरेमा संगठित अपराध हुन सक्दछ ।
- संगठित अपराध कुनै पृथक अपराध होइन ।
- अपराध गर्ने शैली, तरिका, माध्यम, कारण, साधनको प्रयोग, अपराधकर्ताको संलग्नता, अपराध पश्चात् त्यस अपराधको प्रभावको चाहनासँग सम्बन्धित हुन्छ ।
- गम्भीर र जघन्य अपराध एक वा दुई जना व्यक्तिले घटाएकोमा संगठित अपराध हुँदैन ।

संगठित अपराधको परिभाषा

- अन्तरदेशीय संगठित अपराध सम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसंघीय महासन्धि, २००० ले संगठित अपराधको परिभाषा नगरी संगठित आपराधिक समूहको परिभाषा गरेको छ ।
- यसका अनुसार तीन वा तीन भन्दा बढी व्यक्तिहरूको संरचनागत समूह रहेको, आर्थिक वा अन्य कुनै लाभका लागि एक वा एक भन्दा बढी गम्भीर प्रकृतिका अपराधमा संलग्न रहेको आपराधिक समूह संगठित आपराधिक समूह हो (A structural group of three or more persons, existing for a period of time and acting in concert with the aim of committing one or more serious crimes in order to obtain a financial or other material benefit.) भनी परिभाषित गरेको छ ।
- यस महासन्धि अनुसार गम्भीर प्रकृतिको अपराधमा कम्तीमा चार वर्ष वा सो भन्दा बढी कैद सजाय हुने अपराध पर्दछ ।

Cont..

- संगठित अपराध निवारण ऐन, २०७० को दफा ३(२) ले आपराधिक समूहको लाभको लागि, आपराधिक समूहको निर्देशनमा, आपराधिक समूहको तर्फबाट, आपराधिक समूहसँग मिलेर वा आपराधिक समूहको संस्थापक सदस्य वा सदस्य भई **जानीजानी** गरिने गम्भीर अपराध संगठित अपराध हो भनी परिभाषित गरेको छ ।

न्याय प्रशासन सम्बन्धी अमेरिकी राष्ट्रपतीय आयोग सन् १९६७ ले संगठित अपराध

- संगठित अपराध भनेको अपराधीहरूको संगठन हो।
- जुन संगठनले जटिल सांगठनिक संरचनामा कार्य गर्छ।
- यहाँका आफ्नै नियम हुन्छन्।
- ती नियमहरू वैधानिक सरकारका नियमभन्दा कठोर हुने मात्र नभई बाध्यात्मक तरिकाले लागू गरिन्छन्।
- रकम र शक्ति सांगठनिक अपराधका लक्ष्य हुन्।
- यस्ता अपराधले वैध र अवैध दुवै खालका कार्यलाई बढावा दिन्छन्।

विकास

- पारिवारिक आपराधिक गिरोह हुँदै विकास भएको मानिन्छ,
- सन् १८६० को दशकमा इटालीको सिसिली सहरमा एक पारिवारिक समूहबाट माफिया समूह स्थापना भएको,
- सो समूहसँग आबद्ध रही सन् १९२० मा अमेरिकामा ला कोसा नोस्त्रा (La Cosa Nostra) नामक समूह स्थापना भएको,
- Chicago Crime Commission (a civic society commission) ले सन् १९२० मा संगठित अपराध शब्द प्रयोग गरेको ।
- संगठित अपराध सन् १९९० को दशक पछि विश्वव्यापीकरणको लहरसँगै बढी मुनाफा केन्द्रित क्षेत्र प्रति आकर्षित हुँदै आएको देखिन्छ,
- आपराधिक संगठनहरुलाई माफिया, आपराधिक सिन्डिकेट, नेटवर्क, अन्डरवर्ल्ड पनि भनिने गरिएको छ,
- सिसिलीको माफिया, रशियन माफिया, चाइनिज माफिया, हङकङ ट्रेड्स, जापानिज याकुजा लगायतका विभिन्न आपराधिक संजाल हाल विश्वमा

अवधारणा

- संगठित अपराधको अर्थ र अवधारणालाई दुई वटा दृष्टिकोणबाट बुझ्न सकिन्छ ।
- पहिलो दृष्टिकोण हो कर्तालाई आधार लिएर परिभाषा गरिने दृष्टिकोण । (Who centric approach) यसमा अपराधमा को संलग्न छ वा हुन्छन्, कसले अपराध गर्‍यो भनी हेरिन्छ ।
- दोस्रो दृष्टिकोण भनेको कार्यलाई आधार लिएर परिभाषा गरिने दृष्टिकोण (What centric approach) जहाँ के गरियो ? कुन कार्य भयो र कार्यको प्रकृति कस्तो हो भनी हेरिन्छ र यसका आधारमा संगठित अपराधलाई बुझ्ने प्रयास गरिन्छ ।

Participation by human being

a. Individual participation

b. Group/joint participation

c. Organized participation

Participation By Human Being

```
graph TD; A[Participation By Human Being] --> B[Individual Participation]; A --> C[Group / Joint Participation]; A --> D[Organized Participation]; B --> E[Individual Liability]; E --> F[Principle Of Individual Autonomy]; C --> G[Joint Liability]; G --> H[Principle of Joint Liability]; D --> I[Organized Crime]; I --> J[Principle of Organized crime];
```

The diagram is a hierarchical flowchart. At the top is a box labeled 'Participation By Human Being'. A vertical line descends from this box and splits into three horizontal arrows pointing to three separate boxes: 'Individual Participation', 'Group / Joint Participation', and 'Organized Participation'. From 'Individual Participation', an arrow points down to 'Individual Liability', which then points down to 'Principle Of Individual Autonomy'. From 'Group / Joint Participation', an arrow points down to 'Joint Liability', which then points down to 'Principle of Joint Liability'. From 'Organized Participation', an arrow points down to 'Organized Crime', which then points down to 'Principle of Organized crime'.

Individual Participation

Group / Joint Participation

Organized Participation

Individual Liability

Joint Liability

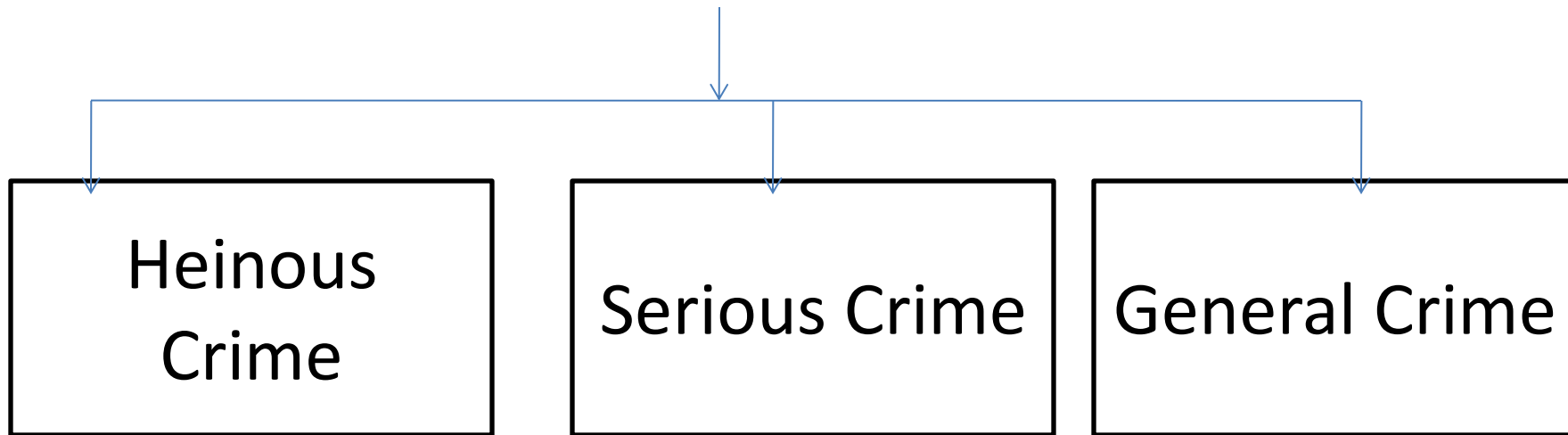
Organized Crime

Principle Of Individual
Autonomy

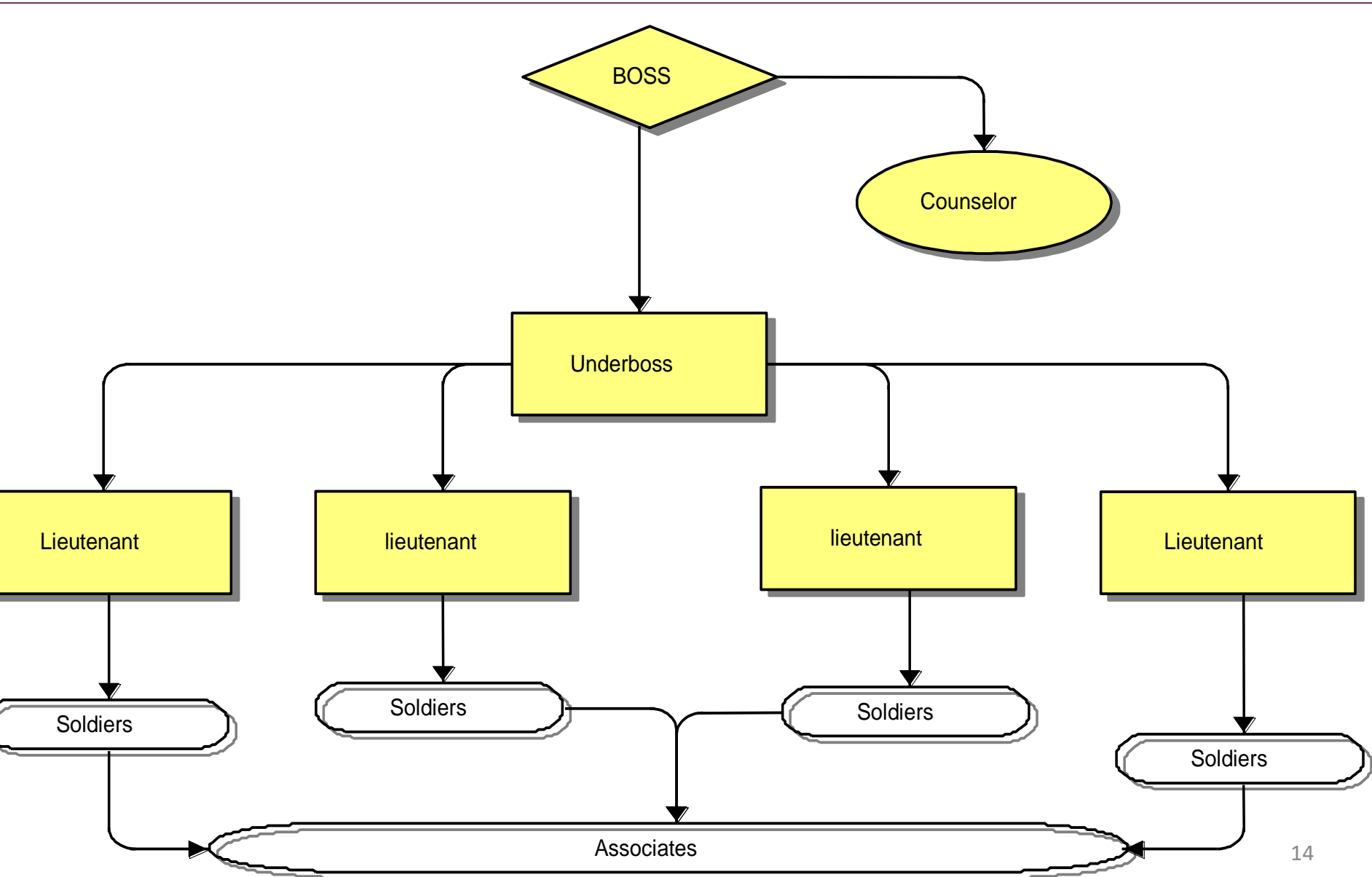
Principle of Joint Liability

Principle of Organized crime

Crime

Hierarchical Structure of a American Family Network

संगठन संरचना

- Kingpin नाइके वा संरक्षक
- Enforcer कार्यान्वयन गराउने
- Fixer कसैको तर्फबाट काम गर्ने, नीति कानून बनाउने, प्रभाव पार्ने
- Cleaner वारदात घटाउने

स्वरूप

- ज्यान लिने,
- ठगी गर्ने,
- गैरकानूनी आर्थिक लाभ लिने,
- भ्रष्टाचार गर्ने,
- गैरकानूनी आर्जनलाई निर्मलीकृत गर्ने,
- मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार गर्ने,
- लागू औषधको कारोवार गर्ने,
- वन्यजन्तु तथा आखेटोपहार
- वित्तीय स्रोत र साधनको दुरुपयोग, हिनामिना तथा हानि नोक्सानी गर्ने,
- लागू औषध
- हातहतियार खरखजाना आदि आपराधिक क्रियाकलापहरू गरिन्छन् ।

संगठित अपराधका विशेषता

- औपचारिक र व्यावसायिक संगठन हुने,
- पदसोपान र तहगत संरचनामा काम गर्ने,
- राजनीतिक दलसँग आबद्ध, दलको समर्थन, सहयोग भए पनि निश्चित राजनीतिक दर्शन वा विचारबाट निर्देशन नहुने,
- सदस्यता गोप्य र सीमित हुने,
- केन्द्रीकृत नेतृत्व रहने,
- जीवन उप्रान्त मात्र संगठनबाट अवकाश पाइने,
- विशिष्ट कार्य शैली, कोड भाषाको प्रयोग गर्ने,
- कडा अनुशासनमा रहने,
- आर्थिक वा अन्य भौतिक उपलब्धि वा मुनाफा प्राप्त गर्ने उद्देश्य हुने
- भ्रष्टाचार वा अनैतिकताबाट शक्ति हासिल गर्ने,
- दक्ष जनशक्तिको प्रयोग गर्ने,

क्रमशः

- आपराधिक क्रियाकलापलाई निरन्तरता दिने,
- राष्ट्रिय वा अन्तर्राष्ट्रिय सङ्गठनहरूसँग समन्वय, सम्बन्ध र सञ्जाल हुने,
- गैरकानूनी कार्यमा मात्र सिमित नहुने, (सामाजिक, धार्मिक, राजनीतिक क्षेत्रसँग आबद्ध हुने, समाजसेवा गर्ने)
- हिंसा, धम्की, बलको प्रयोग गर्ने,
- आफ्ना गतिविधिहरूको शिघ्र नियन्त्रण
- व्यक्तिगत भन्दा संगठन वा समूहको उद्देश्य अनुसार अपराध गर्ने,
 - संगठित रूपमा गरिएको अपराध हो वा होइन भन्नलाई अपराध गर्ने उद्देश्य, शैली, तौरतरिका, माध्यम, कारण, साधनको प्रयोग, अपराधकर्ताको संलग्नता, अपराध पश्चात् त्यस अपराधको प्रभावको चाहना, निरन्तरता आदिका आधारमा हेरिनु पर्दछ ।

संक्षेपमा यो अपराध

- परम्परागत शैली भन्दा प्रविधिमैत्री,
- संलग्नताको दृष्टिबाट समूहगत,
- व्यवस्थापनका हिसबाले नियन्त्रित,
- पदसोपान संरचना अपनाइने,
- उद्देश्यका हिसबाले आर्थिक लाभ प्राप्त गर्ने,
- प्रभावका हिसाबले प्रत्यक्ष पीडित बाहेक आम जनमानसमा डर, भय तथा आतंक फैलाई समाज र देशलाई चुनौती दिने,
- भूगोलको दृष्टिले अन्तरदेशीय तथा भौतिक उपस्थिति विना नै गरिने प्रकृतिको अपराध हो ।
- संगठित अपराध संगठित समूहबाट गरिन्छ ।
- सामूहिक उद्देश्यका साथ समूहगत हिसाबले निरन्तर रुपमा गरिन्छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय कानून

- विश्व मन्त्रिस्तरीय सम्मेलन, १९९४ (इटलीको नेपल्स) अन्तरदेशीय संगठित अपराध विरुद्ध विश्वमञ्चमा घोषणापत्र र कार्ययोजना बनाई सामूहिक प्रतिबद्धता व्यक्त गरेको थियो
- अन्तरदेशीय संगठित अपराध सम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसंघीय महासन्धि, २०००
- भ्रष्टाचार विरुद्धको संयुक्त राष्ट्रसंघीय महासन्धि, २००३
- जीउ मास्ने वेच्ने तथा अरुको वेश्यावृत्तिको शोषण र दमनका लागि व्यवस्था भएको महासन्धि, १९४९
- लागू औषध विरुद्धको महासन्धि १९८८,
- वित्तीय आतंकवादलाई दमन गर्ने सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि, १९९९,
- महिला र बालबालिकाको बेचबिखन, रोकथाम र सामना सम्बन्धी सार्क महासन्धि, २००२,

संगठित अपराध	असंगठित अपराध
तीन जना वा सो भन्दा बढी व्यक्तिहरूको संगठित समूहले अपराध गरेको हुनु पर्दछ ।	एक जना वा बढी व्यक्तिले फौजदारी कानूनले रोक लगाएको कार्य गरेको हुनु पर्दछ ।
आपराधिक समूहको निर्देशनमा, समूहको तर्फबाट, समूहसँग मिलेर गरिन्छ ।	व्यक्तिगत रिसइवी, आवेश, द्वेष, लाभका लागि गरिन्छ ।
शृंखलाबद्ध रूपमा अपराध गरेको हुन्छ ।	एउटा अपराध गरेपछि निरन्तरता नहुन सक्छ ।
संगठित अपराध संगठनको तर्फबाट संगठनको हित र उद्देश्य प्राप्तिका लागि गरिन्छ ।	समूह वा व्यक्तिको लाभ, हित संरक्षण गर्न, इबी साधन र स्वार्थ प्राप्तिका लागि गरिन्छ ।
अपराध गर्नुको उद्देश्य संगठनलाई आर्थिक लाभ वा संगठनको प्रचार गर्नु हो र समाजमा भय, डर, त्रास फैलाउनु हुन्छ ।	अपराध गर्नुको उद्देश्य आर्थिक लाभ भन्दा बदला लिनुसँग सम्बन्धित हुन्छ ।
विस्तृत योजना बनाई निर्देशित र नियन्त्रित रूपमा, व्यावसायिक व्यक्तिको संलग्नतामा कार्य जिम्मेवारी बाँडफाँड गरी गरिन्छ ।	असंगठित अपराधमा सामान्यतया: व्यावसायिक र पेशेवर अपराधीको संलग्नता र कार्य जिम्मेवारी प्रष्ट हुँदैन ।
अन्तरदेशीय, व्यापक सञ्जालयुक्त र सीमा विहीन अपराधको रूपमा लिइन्छ ।	असंगठित अपराधहरू अन्तरदेशीय, व्यापक सञ्जालयुक्त र सीमा विहीन हुँदैनन् ।
यो आफैमा सारभूत अपराध होइन ।	असंगठित अपराध आफैमा स्वतन्त्र अपराध हो

संगठित अपराध निवारण ऐन, २०७०

- यस ऐनको उद्देश्य निम्न बमोजिम रहेको छ :
- सर्वसाधारणको जीउ, ज्यान तथा सम्पत्तिको सुरक्षा गरी शान्ति र सुव्यवस्था कायम गर्ने,
- मुलुकमा कानून र व्यवस्था कायम गर्नका लागि संगठित अपराधलाई निवारण गर्ने,
- विशेष प्रविधि अपनाई त्यस्तो अपराधको अनुसन्धान गर्ने,
- संगठित अपराधबाट पीडित तथा साक्षीको संरक्षण गर्ने,
- सोसँग सम्बन्धित अन्य विषयमा कानूनी व्यवस्था गर्ने,

संगठित अपराधमा सजाय दफा ९

- संगठित अपराध निवारण ऐन, २०७० अनुसार देहाय बमोजिम सजायको व्यवस्था गरिएको छ :
- प्रचलित कानून बमोजिम हुने सजायको अतिरिक्त पचास प्रतिशत सजाय थप हुने, जन्मकैद वा सो भन्दा बढी सजाय हुनेमा थप नहुने ।
- कसैले कुनै आपराधिक समूहलाई संगठित अपराध गर्न वा संगठित अपराध गर्न सघाउ पुऱ्याउने वा सञ्चार साधन वा सूचना प्रविधि उपलब्ध गराउने वा आर्थिक सहयोग गर्ने वा कुनै साधन उपलब्ध गराउने वा आश्रय दिने, लुकाउने वा भगाउने कार्य गरेकोमा प्रचलित कानूनमा कुनै सजायको व्यवस्था भएको रहेनछ भने पाँच वर्षसम्म कैद वा पाँच लाख रूपैयासम्म जरिवाना वा दुवै सजाय,

- दफा ५ बमोजिम आपराधिक समूह स्थापना गर्ने कसूर गर्नेलाई पाँच वर्षसम्म कैद र पचास हजार रूपैयाँसम्म जरिवाना,
- दफा ६ बमोजिम न्यायिक कार्यमा अवरोधको कसूर गर्नेलाई तीन वर्षसम्म कैद र दुई लाख रूपैयाँसम्म जरिवाना,
- दफा ७ बमोजिम विध्वंसात्मक कार्यको कसूर गरी जीउ ज्यान गएको रहेछ भने जन्म कैद, विध्वंसात्मक कार्यको कसूरको उद्योग गर्ने वा दुरुत्साहन दिने वा सो कसूर गर्न बाध्य गराउने, त्यस्तो कार्य गर्ने उद्देश्यले हातहतियार, बम, विष्फोटक पदार्थ वा विषालु पदार्थ उत्पादन वा वितरण गर्ने वा राख्ने वा ओसारपसार वा आयात निर्यात गर्ने वा कुनै प्रकारले लिनु दिनु गर्ने वा प्रचार प्रसार गर्ने गराउने व्यक्तिलाई कसूरको मात्रा अनुसार तीन वर्षदेखि दश वर्षसम्म कैद, र
- यस ऐन बमोजिमको कसूर गरी सरकारी, सार्वजनिक वा निजी सम्पत्तिकव क्षति भएकोमा क्षतिपूर्ति कसूर गर्ने व्यक्तिबाट भराउने (दफा १०)

फरक व्यवस्था

- अनुसन्धान अवधि साठी दिन
- अनुसन्धान अधिकृत (भ्रष्टाचार, सम्पत्ति शुद्धीकरण र आतंककारी कार्यमा वित्तीय लगानीमा तोकिएको पदाधिकारी यी बाहेक प्रहरी निरीक्षक)
- अनुसन्धान विधि (विशेष अनुसन्धान टोली, कन्ट्रोल डेलीभरी र अन्डर कभर अपरेशन)
- रोकका राख्न सकिने, कारोबारको विवरण माग्न सक्ने, संचार माध्यम निश्क्रिय पार्ने आदि)
- सजायको मागदाबीमा छुट, थप दाबी लिन सकिने
- प्रमाण परीक्षण, साक्षी परीक्षण, साक्षी संरक्षण सम्बन्धी विशेष व्यवस्था

क्रमशः

- जिरह गर्न नपाउने
- संगठित अपराध गरी सम्पत्ति आर्जन गरेको मानिने
- फिरौती लिएको अनुमान गर्न सक्ने
- मुद्दा हेर्ने अदालत
- बन्द इजलासमा सुनुवाइ गर्न सक्ने
- संगठित अपराध गर्न प्रयोग भएका साधन जफत हुने
- हदम्याद नलाग्ने
- सरकार वादी हुने

— भ्रष्टाचार र सम्पत्ति शुद्धीकरण बाहेक अरु अनुसूची १ को हुने

सि. नं.	मुद्दाको विषयगत विवरण			फछ्यौट संगठित अपराधतर्फ				फछ्यौट संख्या मूल मुद्दातर्फ						जम्मा		बाँकी	
		जम्मा लगत संख्या		कसूर कायम		सफाई		कसूर कायम		सफाई		फिर्ता,मुल्ल वी, अन्य					
		मुद्दा	प्रतिवादी	मुद्दा	प्रतिवादी	मुद्दा	प्रतिवादी	मुद्दा	प्रतिवादी	मुद्दा	प्रतिवादी	मुद्दा	प्रतिवादी	मुद्दा	प्रतिवादी	मुद्दा	प्रतिवादी
1	कर्तव्य ज्यान	41	318	1	8	0	3	8	33	1	5	1	4	10	42	31	276
2	हातहतियार तथा खरखजाना	18	126	1	1	0	2	4	6	2	7	0	0	6	13	12	113
3	अपहरण वा शरीर बन्धक	25	143	0	0	1	8	1	3	2	16	0	0	3	19	22	124
4	जबरजस्ती करणी	41	65	1	3	1	7	13	16	6	12	1	3	20	31	21	34
5	व्यक्ति बेपत्ता पार्ने	3	3	0	0	3	3	0	0	3	3	0	0	3	3	0	0
6	ठगी	48	357	5	55	2	9	7	59	2	10	0	0	9	69	39	288
7	बैकिंग कसूर	7	32	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	32
8	मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार	26	107	0	0	1	3	1	3	1	4	0	0	2	7	24	100
9	लागू औषध	13	46	0	0	0	0	1	6	3	12	0	0	4	18	9	28
10	विस्फोटक पदार्थ	52	348	1	18	0	0	2	22	0	0	0	0	2	22	50	326
11	अन्य	58	497	1	2	8	41	2	10	4	21	0	0	6	31	52	466
	हदद	332	2042	10	87	16	76	39	158	24	90	2	7	65	255	267	1787

संगठित अपराधमा सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्तहरू

- संगठित अपराधको प्रकृति सामान्य अपराध भन्दा पृथक हुन्छ । अपराधका यी दुवै प्रकृतिलाई एउटै दृष्टिले हेर्न सकिन्न । बृहत् योजना र विस्तारित तैयारीका साथ सम्पन्न हुने संगठित अपराधमा धेरै व्यक्तिको वेगला वेगलै भूमिका हुन्छ । पृथक-पृथक व्यक्तिको फरक-फरक कार्यले एउटा संगठित अपराध सम्पन्न हुन्छ भन्ने व्याख्या भएको छ ।
- नेपाल सरकार विरुद्ध मदन शर्मा समेत, ने.का.प २०६७ अंक २ नि.न. ८३२१ ।

- प्रस्तुत मुद्दामा गैँडा मारी गैँडाको खाग तस्करी गर्ने उद्देश्यले आपसमा सल्लाह गरी नियोजित रूपमा योजना बनाई गरेको कार्य संगठित अपराधको रूपमा घटाएको देखिने भन्ने व्याख्या भएको छ । साथै यस्तो कार्यमा संगठित समूह संलग्न भएको देखिँदा प्रस्तुत वारदात संगठित अपराधको एउटा कडीको रूपमा हेर्न सकिने । यस्तो संगठित अपराधमा संलग्न प्रतिवादीहरूको कसूरलाई हासिल गर्न चाहेको उद्देश्य र असरका आधारमा हेर्नु न्यायिक दृष्टिबाट उपयुक्त हुने भनि गैँडा मारी खाग बिक्री गरेको प्रस्तुत मुद्दामा स्पष्ट रूपमा बोलिएको छ ।
- सूर्यबहादुर पुन विरुद्ध नेपाल सरकार, ने.का.प. २०६९ अंक ३ नि.न. ८७८४ ।

- यस मुद्दामा अपराध गर्दा अपनाइएको तरिका र अपराधको प्रकृति हेर्दा अपराधी पूर्ण सचेत, सावधान रही नियोजित र संगठित रूपमा आफ्नो अपराधिक कार्य योजनालाई पूर्णता दिएको देखिन्छ । यस्तो अवस्थामा अभियोजन पक्षद्वारा प्रस्तुत अप्रत्यक्ष प्रमाण र खास गरी परिस्थितिजन्य प्रमाणको आधारमा नै अपराधीसम्म पुग्नुपर्ने र त्यस्तो प्रमाणको आधारमा कसूरदार देखिन आएको अभियुक्तलाई सजाय गर्नु पर्ने भनी व्याख्या गरिएको छ । यस मुद्दामा संगठित अपराध हो भनी नभने पनि प्रस्तुत अपराधको कार्य प्रकृतिलाई संगठित अपराधको तादात्म्यतामा विश्लेषण गरिएको पाइन्छ ।
- चार्ल्स गुरुमुख शोभराज विरुद्ध नेपाल सरकार, ने.का.प. २०६७, अंक ५, नि.नं. ८३७८ ।

- यस मुद्दामा अपराधमा संलग्न पक्ष पेसेवर हुन सक्ने र अपराध बडो योजनाबद्ध एवं संगठित तरिकाले हुन सक्ने र कतिपय संगठित आपराधिक समूहको संलग्नतामा समेत अपराध हुन सक्ने भएकाले अपराधमा संलग्न पक्ष नै पहिचान गर्न कठिन हुन सक्ने परिस्थितिको आँकलन गरेर विधायिकाले कानूनको निर्माण गरेको हो भनी व्याख्या गरिएको छ । यस मुद्दामा मानव बेचबिखन मुद्दा संगठित अपराधको रूपमा घट्ने भनी उल्लेख गरेको पाइन्छ ।
- गोमा पाँचकोटी विरुद्ध नेपाल सरकार, मुद्दा: ने.का.प. २०७२, अंक १, नि.नं. ९३३३ ।

- अपहरण तथा शरीर बन्धक लिने अपराध संगठित तवरले हुने गरकोले त्यस्तो अपराधमा प्रायः एकभन्दा बढी व्यक्तिको संलग्नता रहेको हुन्छ । यस्ता प्रकृतिको अपराधमा विभिन्न व्यक्तिहरूको विभिन्न भूमिका हुन सक्ने र मुख्य वारदात घटाउने स्थलमा वास्तविकरूपमा वारदातमा संलग्न व्यक्तिहरू भन्दा कम संख्यामा व्यक्तिहरू उपस्थित भई वारदात घटाएको हुने । तर यस्तो वारदातमा घटनास्थलमा नदेखिने व्यक्तिहरूको भूमिका गौण वा सहायक नहुने । निजहरूको भूमिका वारदात स्थलमा देखिने व्यक्तिहरूको जतिकै वा अभै महत्वपूर्ण हुने ।
- पन्नालाल सहनी वि. नेपाल सरकार, नेकाप २०७४ अंक १०, निर्णय नं. ९८८९ ।

अर्जुन लम्साल भन्ने दिनेश आले वि. नेपाल सरकार नेकाप २०७८ अंक ४ १०६६८

- संगठित अपराधमा सबै प्रतिवादीहरूको उ तर्कै भू मका नरहन सक्छ। प्रत्येक सदस्यहरूले आ-आफ्नो भू मका निर्वाह गर्ने हुँदा प्रतिवादीहरू एकापसमा सम्पर्कमा रही योजनाबद्ध तवरमा यो वारदात गरे गराएको पाईन्छ।
- बृहत योजना र वस्तारित तयारीका साथ सम्पन्न हुने संगठित अपराधमा धेरै व्यक्तिहरूको बेग्लाबेग्लै भू मका रहेको हुन्छ। पृथक पृथक व्यक्तिको पृथक पृथक कार्यले व भन्न तह हुँदै एउटा संगठित अपराध सम्पन्न हुन्छ।
- संगठित अपराध आ र्थक वा अन्य कुनै लक्ष्य प्राप्तीको ला ग वा कसैलाई वा कुनै मुलुकलाई नै व भन्न प्रकारले प्रतिकूल प्रभाव पार्ने बदनियतसाथ अपराधको उद्देश्य, कार्यशैली, संरचनात्मक ढाँचा, संजालसमेत वचार गरी योजना तैयार गरिएको हुन्छ।
- संगठित अपराध कुनै देश भत्र मात्र स मत रही वा राष्ट्रिय समानाको वास्ता नगरी कसैको योजनाअनुसर व भन्न आपरा धक कार्य सम्पन्न गरिएको हुन्छ, जसको गम्भीर परिणाम व्यक्ति, समूह वा राज्यले नै भोग्नु पर्दछ।
- संगठित अपराधमा अमुक कसुरलाई एक छुट्टै दृष्टिकोणबाट हेरिने नभई अपराध घटाउनको ला ग संगठित रुपमा काम गर्ने समूहलाई ए ककृत रुपमा हेरिन्छ।

सिताराम गिरी समेत वि. नेपाल सरकार, ०७५-CR- ०२२४

- संगठित अपराध कुनै निश्चित अपराध होइन, यो जुनसुकै प्रकारको भए पनि गम्भीर प्रकृतिको अपराध हुनु पर्दछ । त्यस्तो अपराधमा संलग्न व्यक्तिहरुको संगठनको स्वरूप एक खाले नहुन पनि सक्छ, स्पष्ट अधिकार र कर्तव्य तोकिएका संगठनको स्वपान देखिने पनि हुन सक्छ, नदेखिने पनि हुन सक्छ ।
- संगठित अपराधीहरुले एकै मुलुक भित्र रही कार्य गरेको पनि हुन सक्छ वा विभिन्न मुलुकमा छरिएको संजाल पनि हुन सक्छ । यथार्थमा के हेरिनु पर्दछ भने उक्त समूह तत्काल कुनै कसूर गर्न बनेको भुण्ड वा समूह नभई संगठित अपराधीहरुको समूह हुनु पर्दछ ।
- तीन वा सो भन्दा बढी व्यक्तिहरु संलग्न भई कसूर गर्दैमा संगठित समूह भनी एकिन गर्न सक्ने देखिँदैन ।

क्रमशः

- संगठित अपराध गरेको भन्नका लागि संगठित वा असंगठित (Loose Nexus) समूहको योजना विद्यमान छ वा छैन भन्ने हेरिनु पर्दछ । यस प्रकृतिको अपराधमा योजना बनाइएको छ, छैन, संगठनको नेतृत्व छ, छैन, कुनै सरकारी कर्मचारी वा गोपनीयताको रक्षा गरिएको छ, छैन, खास प्रभावकारी व्यक्तिको संरक्षण छ, छैन र अपराध गर्नको लागि बनाइएको समूहले आफ्नो लागि भन्दा समूहका लागि काम गरेको देखिन्छ भने त्यस्तो समूहबाट गरिएको अपराधलाई संगठित अपराध गरेको मान्नु पर्ने देखिन्छ ।
- संगठित अपराध हुनका लागि अपराध गर्नकै लागि बनेको स्थायी संस्थागत संरचना समेत देखिनु पर्दछ । केही व्यक्ति मिलेर अल्पकालीन वा एक पटक मात्र लाभ लिने प्रकृतिको समूहमा कुनै कसूर गरे भन्दैमा संगठित गरेको मानी त्यस्ता व्यक्तिलाई संगठित अपराधीको श्रेणीमा राख्नु न्यायोचित देखिँदैन ।

समस्याहरु

- ऐनको दफा २ को खण्ड (घ) मा “आपराधिक समूह” भन्नाले असंगठित शब्दले अव्यावहारिक र अन्यौलता गराएको छ । यो शब्दको कारण जबरजस्ती तीन जना वा सो भन्दा बढी व्यक्तिको संलग्नतामा अपराध गरेको अवस्थामा संगठित अपराध निवारण ऐन, २०७० समेतको दाबी लिने र अदालतबाट ठहर नहुने अवस्था सिर्जना भएको छ ।
- ऐनको दफा ४ ले अपूर्ण कसूरलाई अपराधीकरण गरे पनि सजाय हुने अवस्था छैन ।
- ऐनको दफा ९ भ्रष्टाचार वा सम्पत्ति शुद्धीकरण वा आतङ्ककारी क्रियाकलापमा वितीय लगानी मानिने कसूर) मा थप सजाय हुने व्यवस्था छैन ।

- ऐनको परिच्छेद तीनमा अपराधीकरण गरिएका अपराधहरु आफैमा संगठित अपराध होइनन् । हाल अन्य फौजदारी कानूनले समेत अपराधीकरण गरी सजाय व्यवस्था गरेको अवस्थामा समेत निरन्तरता प्रदान गरिएको छ ।
- ऐनको दफा ३६ मा सुराकी, उजुरीकर्ता वा कुनै साक्षीलाई अभियुक्तले कुनै प्रकारको जिरह वा प्रश्न गर्न नसक्ने व्यवस्था स्वच्छ सुनुवाइको मान्यता विपरितको छ ।
- ऐनको परिच्छेद सातमा विभिन्न कार्यहरुलाई कसूर कायम गरी सजायको व्यवस्था गरिएको छ । तर कार्यान्वयन गर्ने कसरी अन्यौलत छ ।
- कार्यविधिगत एकरूपता र स्पष्टताका लागि अलग्गै नियमावलीको व्यवस्था गरिनु पर्नेमा हालसम्म नियमावली बन्न सकेको देखिँदैन ।
- संगठित अपराधका पीडित, साक्षी, सुराकी तथा उजुरीकर्ताको संरक्षण गर्न सकिएको छैन ।

- संगठित अपराधकव असंगठित अनुसन्धान र अभियोजन भएकव छ ।
- संगठित अपराध निवारण ऐनमा उल्लेख भए बमोजिम अनुसन्धान र अभियोजनका लागि आवश्यक प्रविधि, पूर्वाधार, सामग्रीको व्यवस्थापन हुन सकेको छैन ।
- संगठित अपराधको अवधारणा, ऐनको व्यवस्था र कार्यान्वयनका विषयमा क्षमता विकासका कार्यक्रम आवश्यकता अनुसार संचालन हुन सकेको छैन ।
- संगठित अपराध समेतमा अभियोजन गरिएका मुद्दामा मूल कसूर नै ठहर नहुने र मूल कसूर ठहर भए पनि न्यून संख्यामा मात्रै संगठित अपराधतर्फ कसूर ठहर भएको अवस्था छ ।

कुनै जिज्ञासा छ कि ?

